

Diyanet'in geçen haftaki cuma namazı hutbesinde

Allah'ın huzurunda secdeye varan, O'nun rızası için oruç tutan, sadaka veren, tavaf eden insan, kibir, bencillik, haset, ihtiras gibi kötü duygulardan arınır.

diye bir ifade geçti.

Bu konu bir süredir aklımda, müslümanların (ve muhtemelen diğer dinlerin) *ibadet* ve *ahlak* arasında bir bağıntı kurduğu malum: *Allah'ın bizim ibadetimize ihtiyacı yok, ancak bizim daha doğru olmak için ona kulluğa ihtiyacımız var.*

Doğru mu? Bu sorunun genel bir cevabını bulmak tabii ki zor. Belli bir insanın hangi gaye ve psikolojiyle namaz kıldığını, oruç tuttuğunu bilmiyoruz. Bunların insanı kibirden, hasetten ve ihtirastan ne kadar koruyacağı konusundaki *fikir* de test edilmiş bir fikir değil.

Ayrıca insanların kötülük yapan bir *abid* gördüklerinde, *hem namaz kılıyor, hem yalan söylüyor* dediklerini biliyoruz. Bazı karşılaştırmalar hayli yalınkat olsa da, bu konuda giderek değişen bir anlayış var. *Rüşvet toplantılarını cami avlularında yapıyorlar* demişti biri, *müslüman* algısının son on yılda hızla değişmesinin önemli bir müsebbibi bu.

Bununla beraber bir yandan da kendimde ve etrafımda, *ibadet* ve *ahlak* arasında bir korrelasyon görüyorum. Bütün gün aç kaldıktan sonra, insanın *çok yemek* için iştahı oluyor ama sair kötülükler için motivasyon bulması zorlaşıyor. Gününüzü namazla böldüğünüzde, yapabileceğiniz işleri sınırlamış oluyorsunuz, namazın anlamı hakkında fazla tefekkür etmeseniz de, *durmak* zorundasınız ve bunun getirdiği bir *hayattan* (ve *kötülükten*) *uzaklaşma* mevcut. Ayrıca günlük hayat içinde, hayatınızı etkileyen ibadetlerle meşgul olup, bir yandan da bunlarla tamamen ilgisiz insanlarla arkadaşlık kuramazsınız. O sebeple *arkadaşlık* ve *zaman geçirme* konusunda alternatifler sınırlanır. Bir yandan vakit namazlarını kılıp, bir yandan o gece kulübü senin, bu bar benim dolaşamazsınız.

Burada bir soru var, bazı insanlara faydalı, bazılarına değil, FETÖ gibi örneklerde gördüğümüz gibi bazı durumlarda ibadet kibri engellemeyip, bilakis azdırıyor. *İbadet* ve *ahlak* arasında nasıl bir *model* sunmak lazım ki, hutbede söylenen bu sözü doğru anlayabilelim?

1. İnsanın *irade stoğu* gün içinde sınırlıdır. Zaman içinde, yaşla veya *temrinle* gelişebilir ancak sabah 10 birim iradesi olan insanın, akşama kadar bu *iradesi* azalır. Sabah hayır diyebildiğiniz bazı şeylere, akşam diyemeyebilirsiniz.
2. İnsan gün içinde iki çeşit faaliyet yürütür: Birincisi *bilinçli* (willful) faaliyetler ve ikincisi *bilinçsiz* faaliyetler. Bilinçli faaliyetler irade stoğundan harcarken, bilinçsiz faaliyetler harcamaz veya az harcar.
3. Bir *tören* veya *şekil* olarak ibadet, başlarda hayli *irade* tüketen, insanın irade stoklarından harcayan bir faaliyettir. Bu sebeple eğer insan, alışkanlık haline getirmez de, daima kendini sorgulayarak, üşenerek, yüksünerek ibadet ederse, başka faaliyetleri için daha az irade bulacaktır.

4. Zaman içinde ibadetler alışkanlıkların parçası haline gelecektir ancak bunun için insanın o ibadetlerin faydasına, doğru bir iş olduğuna inanması gerekir. İbadet, insanın *saçma* gördüğü bir iş olarak, onun için bir alışkanlık halini almaz ve ahlakına fayda sağlamaz.
5. Zaman içinde insanın irade stokları, ibadetten kaynaklı olarak artar. Her ne kadar alışkanlık haline gelse de, hiçbir zaman otomatik bir iş değildir çünkü mesela namazda yaptığınız işi, konuşmayı, eğlenmeyi, oruçta yediğinizi bırakmanız gerekir. Ancak bu da, kasların güçlenmesi gibi, irade stoklarını artırır.
6. İbadetin getirdiği sosyal etki ve iradenin güçlenmesi, insanın ahlaken daha faziletli birine dönüşmesini sağlar. Dünyevi zevklere ve fırsatlara daha kolay hayır der, daha zor yalan söyler, genel manada daha ahlaklı olur.
7. Ancak kişi ibadetin (dünyevi ve uhrevi) faydasına inanmıyor, sadece şeklen, belli bir gruba ait görünmek için ibadet ediyorsa, o insanın iradesi güçlenmez, bilakis zayıflar. Böyle bir insan, iradesini *ibadette* harcadığı için, diğer konularda daha kolay yalan söyler, daha az ahlaklıdır. İbadeti menfaat icabı değil, sadece *mecburiyetten* yapsa dahi, sair konularda ahlaklı olması gerektiğinde kendini daha az iradeli bulacaktır.

Kilit mesele, o halde, insanların *inandığı kadar* ibadet etmesinde. Diyelim birisi, kandil gecelerinde tüm günahlarının affolacağına inanmıyor ama müdürü de orada olacak diye o gece camiye gidiyorsa, muhtemelen bunu başka konularda *daha az ahlaklı* olmak için bir bahane olarak kullanacaktır. Ancak diğeri o geceyi isteyerek, imanla günahlarından arınmak için camide geçiriyorsa, bunu *kötülük* için kendine bahane etmeyecektir.

Bu durumda mesele, insanların *inandıkları kadar* ibadet etmelerinde. İmanla ilgili sorunu olan insana iki yol önerilebilir: Bunların birincisi konuşmak, sormak, anlamak. Bir şekilde derdini paylaşması, anlatması... Sorular soruların, anlatılanların *kısıtlanmaması*. Buna mukabil, soruların çoğunun cevabı olmayacaktır, başka dinlerde ve yaşam biçimlerinde de yoktur, *hayatımı nasıl harcamalıyım?* sorusunun herkesi tatmin eden bir sorusu yoktur.

Bir yandan da *konuşmanın* yetersizliği ve *icranın* çok daha etkili bir ikna edici olduğunu da unutmamak gerekir. Her ne kadar yukarıda *imansız ibadet ahlaksızlık üretir* demeye getirdiysek de, imanın güçlenmesi de ancak ibadetle mümkün. Namaz kılmaya başlamayan kişinin, bunu alışkanlık haline getirip, faydasını görmesi imkansız, insana *önce imanla ilgili bütün sorunlarını çöz, sonra ibadet edersin* demek, ona ömrü boyunca geçerli bir bahane vermek demek.

O sebeple buradaki denge mühim. Üzerinde çalışılmamış, düşünülmemiş, son 100 yılın İslami düşüncesinde pek de yer bulamamış bir *pedagoji problemi* var. İnsanları *müslüman* yapacağız diye tuhaf bir münafıklık aşlamakla, *önce imanlarını kurtaralım* deyip, onlara hayatlarında hiçbir etkisi olmayan bir *dini düşünce* ile başbaşa bırakmak arasında bir denge lazım.

Bu da herhalde kişiden kişiye değişen *programlarla* mümkün. Kiminin iradesi beş vakit namazı kıl-

maya *henüz* uygun değil, ona iradesini güçlendirecek bir yol sunmak ve kimisi beş yaşından beri namazlarını kılıyor, o halde ona bu alışkanlığından edindiği iradesini daha da güçlendirecek ve *ibadet kibrini* azaltacak *fikirler* vermek.